

МИГРАЦИЈЕ КА ЕВРОПИ У КОНТЕКСТУ ТЕОРИЈЕ СУКОБА ЦИВИЛИЗАЦИЈА САМЈУЕЛА ХАНТИНГТОНА

Кључне ријечи

Миграције, Европа,
Сукоб цивилизација,
Самјуел Хантингтон

Аутор

Мр Љубиша Маленица,
Факултет политичких
наука Универзитета у
Бањој Луци, Република
Српска, БиХ.

Кореспонденција

ljuso_@live.com

Област

Политикологија

DOI

10.5937/politeia0-58041

Датум пријема чланка

07.04.2025.

Датум коначног

прихватања чланка

за објављивање

29.11.2025.

Резиме

У оквиру чланка феномен масовних миграција милиона особа из земаља Африке и Азије ка Европи посматра се из перспективе теорије сукоба цивилизација Самјуела Хантингтона. Нагласак је стављен на безбједносну димензију ових процеса те њихов подстицај могуће трансформације земаља савремене Западне Европе унутар Хантингтонове категоризације типова држава. Рад је превасходно посвећен разматрању односа између западне и исламске цивилизације, како их Хантингтон дефинише. Различно схватање миграција на истоку и западу Европе наглашава Западну Европу као простор првенствено изложен трансформацији од стране миграционих процеса. Посматрајући демографска кретања аутохтоног европског становништва и придошних мигрантских заједница, заједно са демографским трендовима унутар муслиманских земаља, чланак истиче могућност преласка најзначајнијих западноевропских земаља, које су јасно профилисане као саставни елементи западне цивилизације, у категорију расцијеplених и подијељених држава. Истовремено, текст посвећује пажњу и значају појединаца као носилаца идентитета, те у томе контексту препознаје узајамно-повратну спрегу између транзиционих процеса на степену држава које формулише Хантингтон те миграторних кретања и демографских трендова мигрантске популације. Закључак истиче значај демографије за Хантингтонову теорију цивилизација с обзиром на то да управо од демографске присутности и снаге зависи и границе државе унутар једне цивилизације.

УВОД

У тренутку када се, прво у облику чланка, а потом и књиге, теорија сукоба цивилизација Самјуела Хантингтона (Samuel Huntington) појавила у јавности, изазвала је значајан степен пажње те супротстављених мишљења у погледу саме утемељености основних претпоставки.

Слика Европе, простора на који ћемо се фокусирати у нашем раду, значајно се промијенила у међувремену, посебно када се узму у обзир утицаји демографских и миграционих процеса. С обзиром на то да апсолутна већина миграната који су пристигли на европско тло од 2015. потиче из азијских и афричких, махом муслиманских земаља, настојаћемо да на основу Хантингтонових основних претпоставки, изведемо закључак о евентуалним политичким посљедицама датих процеса по државе Европе.

У контексту теоријске конструкције Хантингтоновог сукоба цивилизација, досадашње миграције, недостатак воље и капацитета да се изврши асимилација миграната од стране држава претежно Западне Европе, те евентуални нови таласи миграторних кретања, доводе у питање дугорочну одрживост земаља на западу континента као јасно дефинисаних националних држава. Дати процеси, посматрани из перспективе Хантингтонове теорије, стварају простор за трансформацију датих земаља у расцијепљене државе које, сходно томе, временом престају бити искључиви дио западне цивилизације, каквом је види Хантингтон и каквом се она обично схвата. Истовремено, ова трансформација не мора са собом повлачити губитак универзалних елемената државности, већ доводи у питање положај државе унутар одређеног цивилизацијског блока.

Трансформација у расцијепљену (cleft) државу није производ дјеловања власти већ акумулације демографских, идентитетских и политичких промјена које доводе до губитка цивилизацијске дефинисаности и припадности.

Хантингтонова теорија сукоба цивилизација је прогностичка и њена примјена није строго везана за период настанка. С обзиром на то да се односи на интеракцију цивилизацијских блокова, специфичан временски тренутак није примарни одређујући фактор већ се нагласак ставља на елементе цивилизацијског идентитета те популацију као носиоца датог идентитета, чиме се истовремено истиче и значај демографских процеса за Хантингтонову теорију (Huntington, 2004). Тренутно стање служи као платформа за предвиђање будућих тенденција унутар одређеног друштва путем примјене поставки теорија сукоба цивилизација. Чињеница да је одређена држава у једном историјском моменту очувала своје суверене надлежности за Хантингтона је од ограниченог значаја с обзиром на то да се он у својој теорији ослања на процесе дугога трајања и кроз њих посматра развој одређене земље.

Без обзира на то да ли посматрамо његове идеје о сукобу цивилизација у позитивном или негативном свјетлу, Самјуел Хантингтон је несумњиво препознао значај процеса религијске, културне и националне ревитализације који је захватио значајан дио планете након пада комунизма, те улогу коју ће ови процеси одиграти у реакцији на глобализацију западнога, односно америчкога, типа.

Иако Хантингтон у своме раду истиче кинеску и исламску цивилизацију као главне такмаце Западу, наш рад ће преваходно посматрати однос ислама и Запада

у Европи, док ће проблематика кинеског изазова Западу бити дотакнута у складу са потребама самога рада.

МЕТОДОЛОГИЈА

У погледу методологије, рад ће бити састављен од неколико сегмената унутар којих ће пажња бити посвећена самим теоријским основама Хантингтоновога сукоба цивилизација, разматрању демографског стања и тенденција унутар Европе, са нагласком на западну, заједно са динамиком коју у њега уносе миграциони процеси. Напошљетку ће бити извршена синтеза како би се из раније наведених цјелина извели закључци о могућим посљедицама по државе на западу европског континента те будућим трендовима датих процеса. За потребе нашега рада примијењене су компаративна метода те анализа садржаја, обје искориштене на секундарним изворима.

КЛАСИЧНИ ХАНТИНГТОН И САВРЕМЕНА ЕВРОПА

У оквиру своје најпознатије књиге „Сукоб цивилизација и преобликовање свјетскога поретка” (The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order), Самјуел Хантингтон истиче да су култура и културни идентитети, најопштије посматрано, заправо цивилизацијски идентитети (Huntington, 1996). Хантингтон препознаје више у културном смислу аутархичних цјелина – он их назива цивилизацијама које обухватају укупност Земљине површине и људске врсте. Ову скупину чине православна, кинеска, будистичка, исламска, афричка, латиноамеричка, хиндуска, јапанска и западна цивилизација.

Поред културе, Хантингтон истовремено наводи значај религије у контексту формулације онога што заправо чини идентитет једне цивилизације, но своју тврдњу проширује опажањем да „у постхладноратовском свијету, најважније разлике међу народима нису идеолошке, политичке или економске, већ културне. Народи и нације покушавају да одговоре на основно питање са којим се људи суочавају: ко смо ми? На то питање дају одговор на традиционалан начин, реферишући се на ствари које људима највише значе. Људи се дефинишу у контексту поријекла, религије, језика, историје, вриједности, обичаја и институција. Они се идентификују са културним групама: племенима, етничким групама, вјерским заједницама, нацијама, и најуопштеније, цивилизацијама. Људи користе политику не само да би промовисали своје интересе већ и да дефинишу сопствени идентитет. Знамо ко смо само када знамо ко нисмо, а често само када знамо против кога смо” (Huntington, 1996: 75).

Хантингтон посвећује ограничену пажњу разлозима миграционих процеса, у које спадају и они економске природе, но неопходно је имати на уму да мигранти нису искључиво бића економије већ – на чему Хантингтон заснива своју теорију – носиоци карактеристика сопствене цивилизације и интеракције са другим цивилизацијским миљеима. У контексту теорије сукоба цивилизација чињеници интеракције између цивилизација посвећен је виши степен пажње него ли разлозима који су довели до дате интеракције.

Од суштинског интереса за наш рад су два завршна дијела Хантингтонове књиге, односно четврти дио – који се односи на разматрање растућих напетости између кинеске и муслиманске цивили-

зације са једне стране, те Запада са друге, узрокованих настојањима западних држава да свој цивилизацијски модел наметну као универзални – те пети унутар кога сам аутор заговара гледиште да опстанак западне цивилизације зависи од два кључна елемента. Први од датих елемената јесте прихватање западног идентитета од стране самих Американаца као сопственога. Други елемент јесте уважавање схватања од стране западних држава, о сопственој цивилизацији као јединственој, али не и универзалној (Huntington, 1996). Хантингтон јасно истиче да очување западне цивилизације као посебне зависи од недвосмисленог одбацивања тренутних универзалистичких претензија. Главни носиоци свих одлика одређене цивилизације су, превасходно, људи. Из тог разлога у контексту овога рада од изузетнога значаја биће питања бројности миграције ка Европи из другачијих културних миљеа, те демографска кретања, како аутохтоног европског становништва, тако и пристиглих мигрантских заједница.

Студија истраживачког центра Пју истиче да је у 2020. од укупнога броја муслиманских миграната – 80 милиона глобално – њих 20% живјело у Европи. (Pew Research Center, 2024). Истраживање Вилфред Мартенс центра за европске студије из 2024. наводи Сиријце, Авганистанце, Мароканце, Венецуеланце и Колумбијце као највеће мигрантске групе у периоду од 2013. до 2022. године на простору ЕУ (Muenz & Yaguyeva, 2024). Извјештај Међународне организације за миграције (ИОМ) истиче да је 2020. у Европи пребивало 10 милиона миграната из Африке, близу 25 милиона миграната из Азије те 5 милиона миграната из Јужне Америке и Кариба (ИОМ, 2024). С обзиром на то да Хантингтон религију препознаје као

један од кључних, ако не и темељни елемент цивилизацијске свијести, такође је неопходно обратити пажњу на религијски састав миграната који су у претходном периоду пристигли у Европу.

Све наведено битно је због пар категорија које Хантингтон уводи у оквиру своје класификације држава, односно појма расцијепљених земаља (cleft countries) које се, према аутору, могу дефинисати као „државе које се територијално простиру преко граница између цивилизација” (Huntington, 1996: 153) те термина подијељених држава (torn countries) дефинисаних као земље које су „подијељене у погледу припадности друштва једној или другој цивилизацији” (Huntington, 1993: 42).

Треба истаћи да су се у оквирима савременог свијета, ране претпоставке глобалне културне хомогенизације под утицајем глобализације и информационих технологија показале упитним, уз истовремену појаву показатеља који упућују на то да су управо ове технологије и процеси довели до јачања партикуларних – националних, религијских, регионалних и сличних идентитета (Bornman, 2017; Chen & Zhang, 2010; Hedayatifar et al., 2018).

Када прихватимо основне претпоставке Хантингтонове теорије, долазимо до закључка да простор постојања одређене цивилизације у већем степену зависи од присуства религијских заједница него ли од политичких граница. Ако су религија, језик, поријекло, историја, обичаји и вриједности градивни елементи идентитета – који се сам испољава те изнова потврђује кроз константну интеракцију између колективног и индивидуалног – као логичан закључак слиједи да границе једне цивилизације превасходно зависе од присуства припадника дате цивилизације

на одређеном простору, чак и када тај простор због државних граница декларативно припада другој цивилизацији. Од кључно-га значаја у овим случајевима јесте степен квантитативног и квалитативног присуства припадника двају цивилизација који се налазе на истом географском простору.

Све напријед наведено, посматрано у контексту савремене Европске уније, посебно након доласка великог броја миграната, наводи нас на питање да ли су земље европскога запада у процесу сопствене трансформације из јасно дефинисаних компоненти западне цивилизације у расцијепљене и подијељене државе.

Када се узме у обзир Хантингтонова дефиниција ова два типа држава у оквиру његове структуре цивилизација, није тешко уочити могућност настанка проблематике подијељене државе из расцијепљене државе на терену.

Према расположивим подацима „у посљедњој деценији двадесет девет милиона миграната, легалних и илегалних, стигло је у Европу оптерећујући већ пренапрегнути и већински дисфункционалан имиграциони систем континента. Само у 2023. години неких четири милиона и петсто хиљада миграната ушло је у Европу – од њих, три милиона и пет стотина легално, а милион илегално” (Michta, 2024). Амерички истраживачки центар Пју (Pew Research Center) у своме извјештају за 2017. годину истакао је да је већ половином 2016. муслиманска популација у ЕУ износила 25,8 милиона, односно 4,9% од укупне популације (Pew Research Center, 2017).

Истраживање исте организације из 2024. године наводи цифру од укупно 87 милиона миграната у Европи. Њих 18% су муслимани, односно 15,6 милиона (Pew Research Center, 2024).

Популација Европе, у 2024. годи-

ни износила је 745 милиона становника (Statistic Times, 2024). Истраживање из 2010. године, када је популација Европе износила близу 743 милиона становника, истиче да је укупан број муслимана на континенту износио више од 43 милиона (Pew Research Center, 2015). Цитирајући амерички часопис „Економист” (Economist), индијске електронске новине „Њу Делхи Тајмс” (The New Delhi Times) наводе да „неких 25 милиона муслимана живи у 28 држава-чланица Европске уније, док близу 50 милиона живи у читавој Европи” (The New Delhi Times, 2024).

Као што се може уочити, између 2010. и 2024. забиљежен је континуиран раст муслиманске популације у Европи, ношен комбинацијом новопристиглих миграната те наталитетом већ присутнога муслиманског становништва. Тотална стопа фертилитета муслиманске популације на простору Европе у периоду од 2010. до 2015. износила је 2.1 дијете по жени док се укупна стопа фертилитета аутохтоног становништва кретала око 1.6 (Pew Research Center, 2015). Иако постоје јасни показатељи да се фертилитет миграната у другој генерацији приближава стопи фертилитета аутохтоног становништва (Pailhe, 2017), компаративно посматрано, мигрантски прираштај и даље остаје виши од прираштаја аутохтоног европскога становништва (Stonawski et al, 2012; Burner, 2012). У контексту теорије сукоба цивилизација поред значаја саме стопе фертилитета битну улогу имају старосна структура популације – мигрантска популација је у просјеку млађа од аутохтоне – те динамика миграционих токова који су као феномен постигли одређени континуитет (Migration Data Portal, 2024; Szczpanikova, A. & Crieeking, T., 2018).

Истовремено, географски посматра-

но, у оквиру подјеле на Источну и Западну Европу, очигледно је концентрисање муслиманских досељеника на западу европскога континента, а унутар Западне Европе даље првенствено у Француској, Њемачкој и Уједињеном Краљевству.

С обзиром на старење аутохтоне европске популације, један од најчешћих аргумената у прилог миграцији јесте економска неопходност, односно осигуравање радне снаге потребне за одржавање тренутнога степена економске активности, те њенога даљег раста. Ова уска економска аргументација занемарује укупни утицај који миграције имају на друштво државе домаћина као и процесе који доводе у питање истакнуту економску логику. У области економије постоје алтернативни модели економског развоја који се уопште не заснивају на радном доприносу миграната као што је јапански комбиновани модел високе технологије и ниске миграције (Kushida, 2024), мађарски програми стимулација домаћег становништва (Cook, 2023; Szanto, 2021), модел аутоматизације у спрези са употребом вјештачке интелигенције (Ghods et al, 2025; Setiawati, 2024), те модел инвестиција у подизање продуктивности насупрот увожењу мигрантске радне снаге (OECD, 2025; OECD, 2024). Неопходно је, истовремено, узети у разматрање и упитност економске исплативости мигрантске популације (Conte & Mazza, 2019), те могућност да даље постојање капитализма као система заправо зависи од специфичнога демографско-културног окружења (Weber, 1930; Tawney, 1926).

ИСТОЧНА И ЗАПАДНА ЕВРОПА У СВЈЕТЛУ МИГРАЦИОНИХ ПРОЦЕСА

У зависности од извора, подаци о муслиманској популацији у највећим земљама Западне Европе варирају. Демографска студија из 2010. године предвиђала је да ће у 2020. више од једног милиона муслимана насељавати Холандију (1.010.721), Француску (6.635.327), Њемачку (4.282.424), Уједињено Краљевство (2.601.724), Шпанију (1.326.072) и Италију (1.327.931). Као што се може уочити, више од седамнаест милиона муслимана, односно једна трећина од укупне муслиманске европске популације, требало је према овој студији, да буде концентрисана у шест западноевропских земаља, превасходно у Њемачкој, Француској и Уједињеном Краљевству (Kettani, 2010).

Процјене за 2024. годину наводе сличне цифре те се сматра да тренутно у Француској живи 5.720.000 муслимана, у Њемачкој 4.600.000, у Италији 2.987.840, Шпанији 1.180.000 те Великој Британији 2.130.000 (Mapstack, 2024). Једина стварна разлика јесте у случају Холандије гдје је тренутни број муслимана, 387.000, што значајно одступа од ранијих предвиђања.

Из приложених података јасно је да Западна Европа остаје кључни простор насељавања муслиманскога становништва, те да постоји сасвим јасна разлика између Источне и Западне Европе у овоме контексту. Мигрантски токови су махом усмјерени према западу континента, а раније спомињани подаци из 2016. године у контексту ЕУ потврђују концентрисаност муслиманске популације примарно у највећим земљама Западне Европе.

Истовремено, између истока и запада континента постојала је изражена разлика у вредновању и схватању миграната

те природе миграцијских процеса, иако постоје показатељи који упућују на чињеницу да је пораст негативних конотација везаних уз миграције присутан широм континента. Истраживање британског аналитичког центра Чатам хаус (Chatham House), спроведено 2017. године у 10 различитих европских земаља на узорку од 10.000 испитаника показало је да „јавно супротстављање било каквој даљој миграцији из већински муслиманских земаља није уопште ограничено на Трампове гласаче у Сједињеним Државама, већ је прилично распрострањено” (Chatham House, 2017).

Студија Европске комисије из 2017. истакла је да су Пољаци највише заговарали потпуно онемогућавање миграција, њих 71%, док је најмање заступника оваквих политика било у Шпанији (41%) и Уједињеном Краљевству (47%). У просјеку 55% испитаника сложило се са тврдњом да је неопходно зауставити сву имиграцију из већински муслиманских земаља, 25% њих је било неодлучно док је 20% изразило своје противљење таквом потезу (European Commission, 2017).

Истраживање проведено 2018. од стране Организације за економску сарадњу и развој (OECD – Organization for Economic Cooperation and Development) на простору Европске уније за период од 2002. до 2016. године, у једном од својих закључака истиче да у „свим земљама постоји јасна хијерархија у погледу пожељних миграната – мигранти из исте расне или етничке групе су већини били прихватљивији од оних из различите етничке групе или оних из сиромашнијих земаља Европе, који су опет били прихватљивији од оних из сиромашнијих земаља ван Европе” (Heath & Richards, 2018: 10).

У својој раду из 2017. Давидов и Семјо-

нов истичу постојање „све већег корпуса истраживања става јавности према мигрантима који открива да је анти-мигрантско расположење широко распрострањено Европом. Према овој литератури, имигранти су виђени као пријетња по друштво, економију и културу. Многи Европљани вјерују да имигранти испољавају негативан утицај на различите аспекте друштвеног система, укључујући економију, друштвене ресурсе, вриједности, криминалитет, услове живота, социјалне програме и културу” (Davidov & Semyonov, 2017: 360).

Иако наведене студије могу у сегментима одавати утисак узајамне противрјечности, њихов генерални закључак упућује на растућу негативну перцепцију миграција и мигрантске популације унутар ЕУ/Европе. Чак и у случајевима попут Шпаније и Уједињеног Краљевства, заговорници миграција су у незнатној предности над противницима.

Истраживање спроведено у Мађарској 2023. године показало је чак да су у свим посматраним случајевима, контакти са мигрантима имали негативне ефекте, посебно међу оним групама које су саме себе препознавале као рањиве на прилив миграната (Bal et al., 2024). Истовремено, британски часопис Гардијан (The Guardian) истиче пораст антимигрантског расположења међу младим Европљанима (The Guardian, 2024).

Један од могућих разлога за различит однос према мигрантима на истоку и западу Европе можемо пронаћи у научном раду који ово питање посматра кроз призму еволуционог приступа. Аутори текста у закључку наводе да већина „испитаника преферира умјерену миграцију (допустити неким да дођу), посебно ако су у питању мигранти другачијег

етничког поријекла. Веома отворен став према миграцији (допустити да многи дођу) подржава само мањина, с тиме да ова отвореност опада што су мигранти етнички удаљенији (...) Даље смо открили да су мушкарци генерално скептичнији према миграцијама него жене. Ова разлика постаје већа ако су мигранти различитог етничког поријекла или ако долазе из сиромашнијих земаља” (Schahbasi et al., 2021: 6).

Разлика у ставовима између Источне и Западне Европе очигледно постоји у погледу односа ка мигрантима те самим процесима миграција. Претходно наведена истраживања показала су, бар у контексту јавнога мњења, својеврсно уравнотежење овога става према миграцијама на континенталном степену, при чему не долази до усклађивања сопственог виђења од стране земаља на истоку континента већ Западна Европа постепено врши корекције става у погледу ове проблематике приближавајући се тако источноевропском гледишту.

ЕВРОПА И ПИТАЊЕ ДЕМОГРАФИЈЕ КАО БЕЗБЈЕДНОСНОГА ИЗАЗОВА

Као битан елеменат укупне проблематике овога рада јавља се и безбједносни аспект демографских кретања унутар Европе, из муслиманских земаља као извора значајног дијела имиграната у Европу. С обзиром на истакнути значај неколицине западноевропских земаља, пажња ће бити посвећена првенствено њима, али ће бити пружен уопштени увид у демографска кретања између свих земаља Европске уније и муслиманских земаља, односно оних простора које Хантингтон препознаје као територијалну манифестацију западне и исламске цивилизације.

Према подацима за 2022. годину, укупна стопа фертилитета за Европску унију износила је 1.46 дјеце по жени. У погледу појединачних земаља-чланица, у истом периоду укупна стопа фертилитета у Француској износила је 1.79, Аустрији 1.41, Белгији 1.53, Бугарској 1.65, Кипру 1.37, Чешкој 1.64, Данској 1.55, Естонији 1.41, Финској 1.32, Грчкој 1.43, Хрватској 1.53, Ирској 1.54, Италији 1.24, Латвији 1.47, Литванији 1.27, Луксембургу, Мађарској 1.56, Малти 1.08, Холандији 1.49, Њемачкој 1.46, Пољској 1.29, Португалу 1.43, Румунији 1.71, Словачкој 1.57, Словенији 1.55, Шпанији 1.16 те Шведској 1.53 (Eurostat, 2024).

Демографија као наука је сасвим јасна. Минимална укупна стопа фертилитета неопходна да би одређена популација одржала сопствено тренутно бројно стање јесте 2.1 дијете по жени у њеном репродуктивном периоду. Подаци наведени у претходном пасусу указују на то да нити једна држава у оквирима Европске уније не задовољава овај критеријум. С обзиром на то да код европских народа недовољан прираштај није нови феномен, логично је очекивати опадање броја аутохтоних становника европских земаља у деценијама које долазе, и уопштено посматрано, то је заједничка карактеристика свих предвиђања која се баве европском демографијом. Као што се могло уочити, земље Западне Европе, раније препознате као оне са највећом муслиманском популацијом, налазе се у истој ситуацији као и остатак Европе.

С друге стране, према Хантингтоновој класификацији у муслиманским земљама стање је нешто другачије. У неким земљама са већинском муслиманском популацијом, за разлику од општеприхваћеног мишљења, стопа фертилитета је такође

пала испод степена просте демографске обнове, док су друге задржале висок степен наталитета.

Укупна стопа фертилитета за појединачне муслиманске земље, у 2022. години, износила је у Авганистану 4.5, Брунеју 1.7, Ирану 1.7, Мауританији 4.3, Оману 2.6, Пакистану 3.4, Саудијској Арабији 2.4, Јемену 3.7, Алжиру 2.8, Бахреину 1.8, Бангладешу 1.9, Џибутију 2.8, Египту 2.9, Ираку 3.4, Јордану 2.8, Кувајту 2.1, Либији 2.4, Малезији 1.8, Малдивима, Мароку 2.3, Палестини 3.4, Катару 1.8, Сомалији 6.2, Тунису 2.1, УАЕ 1.4, Албанији 1.4, Азербејџану 1.7, Буркини Фасо 4.7, Чаду 6.2, Гамбији 4.6, Гвинеји 4.3, Гвинеји-Бисао 3.9, Индонезији 2.2, Киргистану 2.8, Малију 5.9, Нигеру 6.7, Нигерији 5.1, Сенегалу 4.3, Сијера Лионеу 3.9, Судану 4.4, Таџикистану 3.1, Турској 1.9, Туркменистану 2.6 и Узбекистану 3.3 (World Bank Group, 2022).

Просјечна стопа фертилитета на простору исламске цивилизације износи 3,2 дјете по жени, дупло више од фертилитета унутар западне цивилизације, чак и када узмемо у обзир стопе фертилитета Сједињених Држава (1.7), Канаде (1.3), Аустралије (1.8) и Новог Зеланда (1.6). С обзиром на то да нити једна од ових држава нема стопу вишу од 2.1, генералне демографске карактеристике западне цивилизације остају непромијењене.

И међу муслиманским земљама постоје оне са стопом фертилитета која је недовољна за просту обнову, но за разлику од земаља Запада, истовремено постоје и оне са високом стопом фертилитета што у оквиру исламске цивилизације за крајњи исход има стопу прираштаја која засада подстиче даљи раст популације.

Истраживања споровођена почетком претходне деценије указивала су на процес опадања прираштаја у значајном броју

муслиманских земаља. Студија Николаса Еберштада (Nicholas Eberstadt) и Апурве Шаха (Apoorva Shah) из 2012. године истиче да „широм глобалне муслиманске заједнице стопе фертилитета драматично падају како за земље тако и за субнационалне популације – шаблони традиционалног брака и уређења живота пролазе кроз огромне промјене (...) Изузетно опадање фертилитета широм муслиманског свијета један је од најважнијих демографских феномена нашега доба” (Eberstadt & Shah, 2012).

Сам Хантингтон истиче да „нити једна религијска или културна обнова не траје неограничено, и исламски препород ће у једном тренутку спласнути те постати дио историје. Ово ће се највјероватније десити када демографски импулс, који и покреће ову обнову, ослаби у другој и трећој деценији двадесет првог вијека” (Huntington, 1996: 143).

Резултати новијих истраживања, уз одређене исправке, потврђују Хантингтонова предвиђања. Национална студија породичног здравља (National Family Health Survey-5), спроведена у Индији 2021. године за период од 2000. до 2021. утврдила је највећи пад фертилитета међу муслиманском популацијом, при чему је само у распону од двије године – од 2019. до 2021. – стопа укупног фертилитета међу муслиманском популацијом Индије пала са 2.6 на 2.3 (Scroll, 2022).

Студија фертилитета у арапским земљама, ограничена на десетогодишњи период између 2011. и 2021. године, такође указује на општи пад прираштаја на овом простору. Аутори истичу да су „стопе фертилитета варирале широм арапским земаља између 2011. и 2021. године, са видљивим падом који се кретао од 24,3% до 3,8%, сем Алжира, гдје опадање није

забиљежено. (...) Тренутна студија открива тренд опадајућег фертилитета широм арапских земаља, изазван различитим факторима” (Mahasneh & Ebrahim, 2022: 1).

Мехтаб Карим (Mehtab Karim), у својој студији из 2005. године, говорећи о муслиманским државама, наводи да је „фертилитетна транзиција започела у већини ових земаља у посљедње двије деценије, при чему се у неким веома брзо одвијала. Другдје, посебно у земљама западне Африке, веома мало доказа указује на почетак пада фертилитета” (Karim, 2005).

Раније споменуто истраживање Пју центра из 2015. предвиђа да ће до 2050. године у Европи бити више од 70 милиона муслимана, хришћана ће бити за стотину милиона мање него данас, док ће укупна популација континента бити нешто виша од 696 милиона (Pew Research Center, 2015). На основу ових предвиђања и раније изнесених података можемо примјењујући Хантингтонову теорију покушати конструисати пројекцију демографских кретања на европском тлу у надлазећим деценијама, те утицај који ће имати на политичко уређење континента.

Чињеница да је тренутно муслиманска популација унутар Европе млађа у просјеку него остатак становништва континента иде у прилог даљем расту муслимана у укупном удјелу европског становништва. С обзиром на јасно истакнуте разлике између Западне и Источне Европе у бројним питањима, међу којима је и однос према мигрантима (Wike et al., 2016), само одржање ЕУ у њеном тренутном облику постаје упитно.

Можемо претпоставити да ће фокус миграција из муслиманског простора остати Западна Европа, односно Њемачка, Француска, Велика Британија, Италија и Шпанија. Ако се узму у обзир у обзир

досадашњи миграциони токови, претпоставка је да ће у 2050. години већина од наведених седамдесет милиона муслимана у Европи бити насељена управо у ових пет држава које тренутно припадају западној цивилизацији.

Француски демограф Филип Фаргусе (Philippe Fargues) истиче да постоје „четири, и само четири, процеса која су довела до исламизације у демографском смислу термина: конверзија на ислам, разлике у стопама рођених и/или у стопама умрлих између муслимана и немуслиманских сегмената популације, замјена немуслимана муслиманима путем миграције те мјешовити бракови који аутоматски стварају другу генерацију муслимана” (Fargues, 2001: 103). Иако Фаргусе заправо пише о немуслиманским заједницама у већински муслиманским државама, сва четири процеса која спомиње су објективно присутна на простору Европе, посебно на западу континента.

Зоран Недељковић истиче да Хантингтоново тумачење ‘сукоба цивилизација као племенског сукоба глобалних размера’ јесте сукоб постмодерних имигрантских племена са доминантним народом унутар једне државе. Иницијална каписла овог сукоба је убрзано опадање (америчког) националног духа, које је Хантингтон приметио не само код транснационалних елита него и у средњим и нижим слојевима америчког друштва (...) Без националног духа као заједничког именитеља државности, сукоб имигрантских поткултура и доминантних култура као завађених племена је – неизбежан” (Nedeljković, 2016: 226).

С обзиром на тренутну стопу фертилитета у Европи у оквирима аутохтоног становништва, логично је очекивати даљи пад популације након 2050. године

(Boussemart & Godet, 2018) – чак и у случају да се прираштај европскога становништва нагло опорави и достигне стопу фертилитета од 2.1 – посебно када се узме у обзир тренутно учешће старијих особа у структури становништва Европе. Исти процес који је Хантингтон уочио унутар Сједињених Држава, у контексту стања „националног духа“, односно свијести о припадности одређеној нацији, јасно је уочљив унутар Западне Европе, но много мање изражен на истоку континента.

Демографски процеси слични онима у оквирима европских друштава се, као што је истакнуто, сада уочавају и у одређеним муслиманским државама, односно онима у којима су Арапи већинско становништво. На основу раније изнесених података можемо претпоставити да ће у оквирима муслиманског свијета, повећање броја становника махом долазити од афричке муслиманске популације. До краја 21. вијека на простору Африке очекује се изузетно велики прираштај који би, према процјенама, до 2100. године популацију афричког континента требало да повећа на 4.2 милијарде особа (Аноба, 2019). Истовремено постоје показатељи да би демографска транзиција могла захватити афричке земље и прије краја овога вијека (Economist, 2023).

Без обзира на то какву природу имали демографски процеси након 2100. године, односно почетком 22. вијека, у наставку овога вијека може се очекивати даљи раст муслиманске популације у Европи, како у погледу броја тако и у погледу процентуалнога учешћа у укупној европској популацији. Старосна пирамида земаља Западне Европе које су најчешће спомињане у оквиру овога рада, посматрана заједно са просјечним животним вијеком мушкараца (78.9 година) и жена (84.2 годи-

не) у Европи (Eurostat, 2024) указује на то да ће до значајног пада у броју аутохтоног становништва доћи у сљедеће четири деценије.

Демографски трендови свих споменутих држава заједно са остатком Европе могу бити илустративно приказани на примјеру Велике Британије. Према посљедњем попису из 2023. број аутохтоних Британаца који су припадали категорији старијих од 49 године износио је 20.473.095 особа (Gov.UK, 2023).

У истој години укупна популација Уједињеног Краљевства износила је нешто више од 68 милиона, из чега се може закључити да нешто мање од једне трећине укупне популације Велике Британије чине особе чији ће се живот окончати у сљедеће три или четири деценије. С обзиром на то да математика природног прираштаја у Великој Британији једноставно под тренутним условима не допушта могућност одржавања популације, највјероватнији исходи јесу пад укупнога броја становника или, пак, наставак тренутне миграционе политике којом аутохтоно становништво замјењују особе поријеклом из другачијих расних, културних и цивилизацијских миљеа.

Ако пратимо логику Хантингтонове теорије, потенцијал за сукоб, односно за опадање степена безбједности унутар земаља Западне Европе рашће у складу са повећањем постотка мигрантскога становништва у њиховој укупној популацији. Повећање демографског присуства несумњиво ће тежити ка представљености у политичком и друштвеном животу дате државе, институцијама власти, механизмима државне присиле, интелигенцији, образовним институцијама и слично, при чему ће се досељеничка популација, у складу са прокламованим вриједно-

стима Запада, сматрати оправдано да потражује посебна правила која би уважила њима специфичне начине живота, односно одређени вид политичке и културне аутономије.

С обзиром на то да су појединци носии цивилизацијских одлика, замјена становништва на локалном, а потенцијално и државном степену, неминовно води ка замјени цивилизацијске припадности одређене земље. Историја укупне људске цивилизације може се посматрати као скуп међусобних интеракција партикуларних цивилизација кроз вријеме. Изузетно често ова интеракција попримала је облик више или мање организована насиља. Релативно спор процес миграције и насељавања у односу на брутална освајања ранијих периода ипак са собом носи и безбједносне ризике из разлога што су међусобни односи двије различите цивилизације у својој суштини обиљжени и потенцијалом за насиљем. Један од кључних момената када дати потенцијал може бити испољен јесу управо демографске трансформације које са собом носе промјену идентитета одређене заједнице, односно када се подразумијевано полагање права на укупност друштва и његовог обликовања од стране „старог” (цивилизација/култура аутохтоног становништва), пронађе у неодрживом стању истовременог постојања са захтјевима „новога” (цивилизација/култура мигрантске популације) да узме активног учешћа те испоји свој страни утицај на структурисање друштвених односа и норми.

Од политичке и демографске снаге наведених актера зависи и степен безбједоносног ризика који оваква интеракција доноси, но и могућност испољавања карактеристика Хантингтонових расцијељених или подијељених држава у оним

друштвима која су раније словила као хомогена, монолитна те цивилизацијски јасно профилисана.

СТВАРНОСТ САВРЕМЕНОГ ЗАПАДА

Пишући из перспективе од прије тридесет година, Хантингтон је предвидио исламску и кинеску цивилизацију као главне противнике западне моћи, односно изазиваче доминантног статуса западне цивилизације, у првим деценијама двадесет првога вијека. У сегменту књиге који је посветио овоме питању Хантингтон истиче да ће са „цивилизацијама изазивачима, исламом и Кином, Запад највјероватније имати константно напете и често веома антагонистичке односе (...) Ислам и Кина оличавају велике културне традиције веома различите, и у њиховим очима бескрајно супериорне према западној. Моћ и самопоуздање обје цивилизације расте у односу на Запад, а сукоби између њихових и западних вриједности и интереса умножавају се и постају интензивнији. С обзиром на то да исламу недостаје држава језгро, његов однос са Западом значајно варира од државе до државе. Ипак, од 1970-их, постоји релативно константан антизападни тренд, окарактерисан порастом фундаментализма, промјенама у моћи унутар муслиманских земаља од прозападних ка антизападним владама, појавом квазирата између неких исламских група и Запада, те слабљењем хладноратовских безбједносних веза које су постојале између одређених муслиманских земаља и Сједињених Држава” (Huntington, 1996: 184).

Специфична географија западне цивилизације – односно чињеница да двије половине Запада раздваја Атлантски океан – отварања питање његове способно-

сти да у случају потребе благовремено и са истим степеном спремности дјелује на укупности онога што би могли назвати територијалним простором западне цивилизације, те истовремено сугерише могућност да пријетња једном дијелу цивилизацијског простора не мора бити тако схваћена и у другом дијелу.

Географски посматрано, од свих цивилизација које препознаје Хантингтон, најмањи степен географске кохезивности има управо Запад. Два најважнија пола западне цивилизације – Сједињене Државе са Канадом, те Западна Европа, раздвојене су океанским пространством. Аустралија и Нови Зеланд, који свакако спадају у оквиру западне цивилизације такође су огромним воденим пространством раздвојени од њених главних центара. У садашњем историјском тренутку, западна цивилизација се у значајном степену ослања на своје таласократске капацитете. Поморска моћ, односно снага морнарице игра кључну улогу, како у погледу начина пројекције моћи тако и у контексту осигуравања безбједности комуникацијских праваца између различитих елемената западне цивилизације.

Са јачањем централних држава других цивилизација, као што су Кина, Русија, Индија, те земаља Африке, Азије и Латинске Америке, ова слобода комуникација између различитих компоненти западне цивилизације све мање постаје стање ствари које се подразумева.

С обзиром на то да се у оквирима овога рада водимо поставкама Хантингтонове теорије сукоба цивилизација посматрајући демографска кретања у оквирима европског континента, посебно Западне Европе, долазимо до закључка да је већ сада у току процес преласка одређених земаља овога подручја из категорије јас-

но дефинисаних чинилаца западне цивилизације ка категорији расцијепљених држава.

Будући да су појединци и колектив носиоци оних карактеристика од којих Хантингтон гради идентитет, посматрање демографских кретања у садашњости и будућности постаје саставни дио утврђивања политичког правца не само запада континента већ читаве Европе. Према свим посматраним пројекцијама стопа муслиманског становништва у Европи наставиће да расте у предстојећим деценијама, док ће број аутохтоног европског становништва наставити да опада. Чак и у оним сценаријима гдје је прираштај мигрантске популације нижи од укупне стопе фертилитета у њиховим земљама поријекла, махом из муслиманских земаља, он и даље остаје виши од прираштаја домицилног европског становништва, са јасним посљедицама по друштвено-политичку динамику унутар држава Европе.

Захваљујући економском моделу који је промовисан у посљедње три деценије на простору Европске уније – у оквиру којег је Њемачка била економско и индустријско језгро читавог континента на штету осталих европских држава – Европа улази у дугорочну економску кризу која се огледа у опадању прихода, губитку индустријских погона, стагнацији у области истраживања и развоја нових технологија, те све већем заостајању за Сједињеним Државама и Кином у области економије (Karnitsching, 2024).

Стабилност економског система унутар одређеног друштва има јасно уочљив и до сада обимно документован утицај на укупни степен стабилности датог друштва. Упркос отежавајућим околностима стварања тачне процјене, опадање економске

активности са собом повлачи опадање укупнога стандарда живота што може, према досадашњим искуствима, само проузроковати негативну реакцију становништва те умањити степен друштвене кохезије, истовремено погодујући појави и ширењу друштвених патологија.

Са успоном Кине као једног од неспорних центара глобалне моћи те посљедичном експанзијом њеног утицаја на локалном и глобалном плану, Сједињене Државе, као најважнији пол западне цивилизације приморане су да уложе напоре у покушај обуздавања и ограничавања раста кинескога утицаја управо због чињенице да доводи у питање тренутни глобални значај и доминантност Запада.

Западна цивилизација, махом у складу са Хантингтоновим општим предвиђањима, суочава се са два истовремена изазова који се разликују по својој суштинској природи те по географском простору ка којем су ови изазови усмјерени. Посматрајући почетак отвореног посредничког сукоба у Украјини 2022. године, можемо аргументовано тврдити да се овим изазовима придружила и централна држава православне цивилизације, Русија.

Природа свакога од ових изазова је, до одређеног степена, специфична. Кинески изазов је превасходно економске и технолошке природе. У контексту односа са исламским државама, демографија и миграциони процеси јављају се као примарни извор раста напетости, док Русија представља истовремено војни и геополитички изазов који доводи у питање неометан утицај Запада на простору читавога европског континента.

У зависности од тога који ће облик у будућности узети миграциона политика земаља Европе, постоји могућност њене фрагментације управо у погледу односа

према мигрантима те идеолошког схватања шта је то заправо Европа и шта су народи који је насељавају. Иван Крстев, у својој књизи „Након Европе” управо истиче утицај који су миграције имале на уопштено политичко стање у Европи, укључујући и безбједносни аспект, те наводи да је „миграција изазвала ренационализацију политике и пратеће ускрснуће подјеле на Исток и Запад (...) У стварности, све кризе са којима се Европа суочава данас на један или други начин дијеле Унију” (Krastev, 2017: 44).

Савремене границе европских држава не значе ништа ако не постоји активна и продуктивна популација која је заинтересована да их одржи, односно да очува већ постојећи цивилизацијски нормативно-обичајни образац кроз поистовјеђивање са њим те његово, субјективно, препознавање као јединога одговарајућег оквира за организовање живота колектива и појединца. У складу са стањем европских држава данас Хантингтонова теорија сукоба цивилизација је јасна. Оне државе које су данас саставни елементи западне цивилизације у предстојећим деценијама ће проћи кроз трансформацију, ношену првенствено демографским процесима, која ће их сврстати у категорију расцијељених земаља. Овакво стање ствари биће израз дуготрајних политика европских елита на националном плану, миграционе политике Запада те неумољиве математике демографских трендова који већ деценијама упућују на опадање стопе фертилитета и смањивање аутохтоних европских популација.

ЗАКЉУЧАК

Хантингтонова теорија сукоба цивилизација – с обзиром на то да се, као што јој и само име истиче, односи на сукоб – у својој сржи носи проблематику безбједности. Миграције којима се популација из једне цивилизације насељава на територији друге цивилизације не може да не доведе, у одређеним околностима, до сукоба. Појединац и колектив стоје у сталноме и узајамно прожимајућем односу. Човјек као друштвено биће не може бити разведен од свога колективног идентитета који неминовно сачињава дио и његовога индивидуалног идентитета.

Иако се у контексту масовних миграција мигрантска заједница неминовно проналази у страноме окружењу, њена бројност омогућава да се изворни цивилизацијски идентитет очува заједно са облицима понашања, нормама и праксама уобичајеним за земљу поријекла. Појединац, пронашавши се у новоме окружењу, би био приморан да изврши прилагођавање сопственог понашања те да се, у складу са могућностима и реалним капацитетима, интегрише унутар заједнице у коју је стигао. Феномен масовне миграције, управо због истовременог и многобројног присуства више особа истог поријекла, са собом доноси сталну регенерацију изворног колективног идентитета, омогућавајући особи да функционише без потребе за укључивањем у шире друштвене структуре земље домаћина. Паралелно друштво које мигрантска заједница ствара пружа појединцу све неопходно за друштвени живот.

Ако се узме у обзир све наведено, демографска кретања играју веома значајну улогу у оквирима Хантингтонове теорије с обзиром на то да управо демо-

графија одређеног простора, народа, цивилизације, заправо одређује њен статус као и статус њених саставних елемената, односно држава. Ако се посматрају основне премисе теорије сукоба цивилизација, постоји висок степен вјероватноће испољавања нестабилности унутар земаља Западне Европе које су примиле највећи број миграната са простора исламске цивилизације, како путем отворених конфликта тако и путем мање уочљивих видова друштвене субверзије. Није искључено да ће финални исход сукоба између западне и исламске цивилизације на западу Европе бити политичка фрагментација тренутно постојећих држава, те територијално сажимање западне цивилизације, с обзиром да је нејасно могу ли земље Западне Европе наставити да постоје као градивни елементи западне цивилизације у околностима раста њихове муслиманске популације те опадања броја аутохтоног становништва, стварних носилаца цивилизацијске припадности ових држава.

REFERENCE

- Bornman, E (2017). Globalisation, communication and identity. Pretoria: University of South Africa.
- Burner, B. (2012). Religiousness And Fertility Among Muslims In Europe: Does Islam Influence Fertility? Oslo: Akershus University College.
- Heath, A. & Richards, L. (2018). How do Europeans differ in their attitudes to immigration? Findings from the European Social Survey 2002/03 – 2016/17. Paris: OECD.
- Huntington, S. (1996). The Clash of Civilizations and the Remaking of World

Order. New York: Simon&Schuster.

Huntington, S. (2004). *Who Are We*. New York: Simon&Schuster.

Krastev, I. (2017). *After Europe*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Miera, F. (2007). *Multiculturalism Debates in Germany – A European Approach to Multicultural Citizenship: Legal, Political and Educational Challenges*. Frankfurt: European University Viadrina.

Muenz, R & Yaryyeva, J. (2024). *Immigration to Europe: The Big Picture for the EU and Its Member States*. Brussels: The Wilfred Martens Center for European Studies.

Szczepanikova, A. & Crieking, T. (2018). *The Future of Migration in the European Union*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Tawney, R.H. (1926). *Religion and the Rise of Capitalism: A Historical Study*. Harcourt: Brace and Company.

Weber, M. (1930). *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. London: George Allen & Unwin.

Avtsinova, G. (2019). *Crisis of German Policy of Multiculturalism: Indicators, Socio-Political Consequences, Ways of Settlement and Development Prospects*. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering*, 8(12), 4046-4048.

Bal, M., Aradi, E. & Yerkes, Mara A. (2024). „Keep Europe for the Europeans”. *The Role of Threat Perceptions and Intergroup Contact for Explaining Attitudes towards Immigrants in Hungary*. *Central and Eastern European*

Migration Review, 13(1), 89-107.

Chen, G & Zhang, K. (2010). *New Media and Cultural Identity in the Global Society. Handbook of Research on Discourse Behavior and Digital Communication: Language Structures and Social Interaction*, 795-809.

Cook, L. (2022). *Trying to Reverse Demographic Decline: Pro-Natalist and Family Policies in Russia, Poland and Hungary*. *Social Policy and Society*, 22(2), 1-21.

Davidov, E. & Semyonov, M. (2017). *Attitudes towards immigrants in European societies*. *International Journal of Comparative Sociology*, 58(2), 359-366.

Fargues, P. (2001). *Demographic Islamization: Non-Muslims in Muslim Countries*. *SAIS Review*, 21(2), 103-116.

Godsi, M., Leitner, S., Tverdostup, M. (2025). *Migration vs. automation as an answer to labour shortages: Firm-level analysis for Austria*. *Working Papers*, 262.

Huntington, S. (1993). *The Clash of Civilizations?* *Foreign Affairs*, 72(3), 22-49.

Kettani, H. (2010). *Muslim Population in Europe: 1950-2020*. *International Journal of Environmental Science and Development*, 1(2), 154-164.

Mahasneh, I. & Ebrahim, F. (2024). *The epidemiological declining in the human fertility rate in the Arab world for 10 years period 2011–2021*. *Middle East Fertility Society Journal*, 29(47).

Nedeljković, Z. (2016). *Tumačenje*

Hantingtonove teze o sukobu civilizacija kao plemenskom sukobu globalnih razmera. Zbornik radova Filozofskog fakulteta Univerziteta u Prištini, 46(1), 217-232.

Pailhe, A. (2017). The convergence of second-generation immigrants' fertility patterns in France: The role of sociocultural distance between parents' and host country. *Demographic Research*, 36(45), 1361-1398.

Schahbasi, A., Huber, S., Fieder, M. (2021). Factors affecting attitudes toward migrants – An evolutionary approach. *American Journal of Human Biology*, 33(1), 1-13.

Szanto, I. (2021). Child and Family Benefits to Halt Hungary's Population Decline, 1965-2020: A Comparison with Polish and Romanian Family Policies. *Hungarian Cultural Studies*, 14, 80-98.

Anoba, I. (2019). How a Population of 4.2 Billion Could Impact Africa by 2100: The Possible Economic, Demographic, and Geopolitical Outcomes. Posjećeno 17. 12. 2024 URL: <https://saisreview.sais.jhu.edu/how-a-population-of-4-2-billion-could-impact-africa-by-2100-the-possible-economic-demographic-and-geopolitical-outcomes/>

Boussemart, J. & Godet, M. (2018). Europe 2050: Demographic Suicide. Posjećeno 17. 12. 2024. URL: <https://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/0462-europe-2050-demographic-suicide> Chatham House (2023). What Do Europeans Think About Muslim Immigration? Posjećeno 11. 12. 2024. URL: <https://www.chathamhouse.org/2017/02/what-do-europeans-think-about-muslim-immigration>

Chawla, P. (2024). Europe facing identity

challenge. Posjećeno 10. 12. 2024. URL: <https://www.newindianexpress.com/opinions/columns/pc/2024/Jul/15/europe-facing-identity-challenge>

Conte, A., Mazza, J. (2019). Migrants and Welfare Dependency: Evidence from the EU. Posjećeno 28. 11. 2025. URL: https://knowledge4policy.ec.europa.eu/sites/default/files/tr_final_after_last_revision_21052019.pdf

Eberstadt, N. & Shah, A. (2012). Fertility Decline in the Muslim World. Posjećeno 13. 12. 2024. URL: <https://www.hoover.org/research/fertility-decline-muslim-world>

Economist (2023). The world's peak population may be smaller than expected. Posjećeno 17. 12. 2024. URL: <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2023/04/05/the-worlds-peak-population-may-be-smaller-than-expected>

European Commission (2017). Europe: EU citizens want to stop immigration from Muslim countries. Posjećeno 11. 12. 2024. URL: https://migrant-integration.ec.europa.eu/news/europe-eu-citizens-want-stop-immigration-muslim-countries_en

Eurostat (2024). Demography of Europe – 2024 Edition. Posjećeno 18. 12. 2024. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/interactive-publications/demography-2024#population-change>

Eurostat (2024). Fertility statistics. Posjećeno 11. 12. 2024. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Fertility_statistics

Gov. UK (2023). Age groups. Posjećeno 18. 12. 2024. URL: <https://www.ethnicity-facts->

figures.service.gov.uk/uk-population-by-ethnicity/demographics/age-groups/latest/#age-profile-by-ethnicity

Hedayatifar, L. et al. (2018). U.S. Social Fragmentation at Multiple Scales. Posjećeno 27. 11. 2025. URL: <https://arxiv.org/abs/1809.07676>

International Organization for Migration (2024). World Migration Report 2024. Posjećeno 25. 11. 2025. URL: <https://worldmigrationreport.iom.int/what-we-do/foreword/foreword>

Karim, M. (2005). Demographic and Socio-economic Situation in Muslim Countries: A Comparative Analysis. Posjećeno 16. 12. 2024. URL: <https://file.pide.org.pk/pdf/psde20AGM/Demographic%20and%20Socio-economic%20Situation%20in%20Muslim%20Countries%20%20A%20Comparative%20Analysis.pdf>

Karnitsching, M. (2024). Europe's economic apocalypse is now. Posjećeno 20. 12. 2024. URL: https://www.politico.eu/article/europe-economic-apocalypse/?utm_medium=social&utm_source=Twitter

Kramer, S. & Tong Y. (2024). The Religious Composition of the World's Migrants. Posjećeno 10. 12. 2024. URL: <https://www.pewresearch.org/religion/2024/08/19/migrants-living-in-each-region/>

Kushida, K. (2024). Japan's Aging Society as a Technological Opportunity. Posjećeno 27. 11. 2025. URL: <https://carnegieendowment.org/research/2024/10/japans-aging-society-as-a-technological-opportunity?lang=en>

Lipka, M. & Hackett, C. (2017). Why

Muslims are the world's fastest-growing religious group. Posjećeno 11. 12. 2024. URL: <https://www.pewresearch.org/short-reads/2017/04/06/why-muslims-are-the-worlds-fastest-growing-religious-group/>

Mapstack (2024). Global Muslim Population by Country. Posjećeno 11. 12. 2024. URL: <https://mapstack.io/map/6V2fpN/global-muslim-population-by-country-map-2024-estimates>

Micha, A. (2024). Migration is Remaking Europe: Is There A Workable Path Forward For The Continent? Posjećeno 10. 12. 2024. URL: https://www.hoover.org/research/migration-remaking-europe-there-workable-path-forward-continent#_ftn1

Migration Data Portal (2024). International Migration Population (Stocks). Posjećeno 21. 11. 2025. URL: <https://www.migrationdataportal.org/themes/international-migrant-stocks-overview>

OECD (2024). Addressing labour and skills shortages in a fast-changing economy. Posjećeno: 28. 11. 2025. URL: https://www.oecd.org/en/publications/addressing-labour-and-skills-shortages-in-a-fast-changing-economy_757311cb-en.html

OECD (2025). The Global Forum on Productivity at 10: Past and Future Perspectives on Reviving Productivity Growth. Posjećeno 27. 11. 2025. URL: https://www.oecd.org/en/publications/the-global-forum-on-productivity-at-10_ca7295d9-en/full-report/from-symptoms-to-solutions-the-structural-roots-of-labour-shortages_08668d47.html

Pew Research Center (2015). The Future of World Religions: Population Growth

Projections, 2010-2050. Posjećeno 10. 12. 2024. URL: <https://www.pewresearch.org/religion/2015/04/02/religious-projections-2010-2050/>

Pew Research Center (2017). Europe's Growing Muslim Population. Posjećeno 10. 12. 2024. URL: <https://www.pewresearch.org/religion/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/>

Pew Research Center (2018). An examination of the 2016 electorate, based on validated voters. Posjećeno 25. 11. 2025. URL: <https://www.pewresearch.org/politics/2018/08/09/an-examination-of-the-2016-electorate-based-on-validated-voters/>

Roever, C. (2017). Integration of Muslims into German Society. Posjećeno 23. 11. 2025. URL: <https://www.menloschool.org/live/files/2944-carlaroeverygermanyislamspdf>

Scroll (2022). Muslims' fertility rate sees sharpest decline over two decades, shows health ministry survey. Posjećeno 13. 12. 2024. URL: <https://scroll.in/latest/1023559/muslims-fertility-rate-sees-sharpest-decline-over-two-decades-shows-health-ministry-survey>

Setiawati, S. (2024). Examining Automation and Migrant Labor for Productivity: A Literature Review. Posjećeno 28. 11. 2025. URL <https://www.apo-tokyo.org/articles/examining-automation-and-migrant-labor-for-productivity-a-literature-review/>

Statistics Times (2024). Population of Europe. Posjećeno 10. 12. 2024. URL: <https://statisticstimes.com/demographics/europe-population.php>

Stonawski, M., Potančoková, M., Skirbekk, V. (2012). Fertility patterns of native and migrant Muslims in Europe. Posjećeno 27. 11. 2025. URL: <https://paa2012.populationassociation.org/papers/121522>

The Guardian (2024). Young more anti-immigration than old in parts of Europe, polling shows. Posjećeno 11. 12. 2024. URL: <https://www.theguardian.com/world/ng-interactive/2024/may/28/young-more-anti-immigration-than-old-in-parts-of-europe-polling-shows>

Wike, R., Stokes, B. & Simmons, K (2016). Europeans Fear Wave of Refugees Will Mean More Terrorism, Fewer Jobs. Posjećeno 16. 12. 2024. URL: <https://www.pewresearch.org/global/2016/07/11/europeans-fear-wave-of-refugees-will-mean-more-terrorism-fewer-jobs/>

World Bank Group (2024). Total fertility rate. Posjećeno 13. 12. 2024. URL: <https://genderdata.worldbank.org/en/indicator/sp-dyn-tftrt-in>

Ljubiša Malenica

Review Paper

MIGRATION TOWARD EUROPE IN THE CONTEXT OF SAMUEL HUNTINGTON'S CLASH OF CIVILIZATIONS THEORY

Key words

Migration; Europe;
Clash of Civilizations;
Samuel Huntington.

Author

Ljubiša Malenica, MA,
Faculty of Political Sciences,
University of Banja Luka,
Republika Srpska, Bosnia
and Herzegovina.

Correspondence

ljuso_@live.com

Field

Political Science

Summary

The article examines the phenomenon of mass migration of millions of people from African and Asian countries to Europe through the lens of Samuel Huntington's theory of the clash of civilizations. The emphasis is placed on the security dimension of these processes and their potential to transform the countries of contemporary Western Europe within Huntington's categorization of state types. The paper primarily focuses on the relationship between Western and Islamic civilizations, as defined by Huntington. The differing perceptions of migration in Eastern and Western Europe highlight Western Europe as the area most exposed to transformation driven by migration. By observing demographic trends among the indigenous European population and incoming migrant communities, along with demographic developments within Muslim countries, the article underscores the potential for the most significant Western European countries to transition from clearly defined members of Western civilization to the category of "cleft" and "torn" states. At the same time, the text also emphasizes the importance of individuals as carriers of identity, recognizing in that context a reciprocal link between the transitional processes at the state level, as formulated by Huntington, and the migratory movements and demographic trends of the migrant population. The conclusion stresses the importance of demography in Huntington's theory of civilizations, as the demographic presence and strength ultimately determine both the borders of a state within a given civilization and the scope of the civilization itself.

DOI

10.5937/politeia0-58041

Paper received on

07.04.2025.

Paper accepted for publishing on

29.11.2025.